

В.Я. Руденко, Т.Г. Новик

ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕЧЕРИ АНТОНІЯ В ЛЮБЕЧІ У 2009 р.

In 2009 archaeological season, a cave of St. Anthony in Lyubech which existed in the 19th c. and at the beginning of the 20th c. was discovered and partly studied, particularly, the entrance to the underground chapel and the brick supporting wall which shaped it.

У польовий сезон 2009 р. спелео-археологічним загоном Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній» здійснено дослідження печери Преп. Антонія в смт Любеч. Вона розташована на верхівці лівого корінного берега Дніпра на території колишньої садиби графів Милорадовичів на відстані близько 120 м на північ від кам'яниці Полуботка. Тут знаходяться так звані печера та колодязь Преп. Антонія. Найраніша згадка про печеру міститься у виданій у 1855—1859 рр. книжці Григорія Милорадовича «Местечко Любеч», але опису її у ній немає. У 1870 р. біля входу до печери спорудили пам'ятник Антонію Печерському, а в 1892 р. у печері зробили цегляну каплицю. За переказом, вона з'єднувалася підземним ходом з печерою на Монастирищі (мис приблизно за 500 м на південь від кам'яниці Полуботка, на якому був розташований Антонієвський монастир, заснований ченцями Інокентієм Щирським та Іоною Можневським у 1694 р.)

Точне місце входу до печери було невідоме. Рештки цегляної конструкції, що оформлювала вхід і зображення якої збереглося на фото початку ХХ ст., на поверхні не простежувалися. Ділянка схилу, де, за отриманою інформацією, був вхід до печери, заросла деревами і кущами. За свідченнями місцевих мешканців, печера та підпірні конструкції біля неї були цілеспрямовано знищені на початку 1920-х рр. Після ретельного вивчення фото та свідчень мешканців Любеча було визначено місце входу та був закладений розкоп 1 площею 26 м².

Перепад висоти схилу на місці розкопу складає 3 м. Під шаром зсуву ґрунту на глибині 1,13 м у верхній частині розкопу, а в нижній одразу під дерновим шаром зафіксовано потужний розвал цегли з фрагментами тиньку та вапняного розчину. В північно-східному куті розкопу на глибині 2,36 м простежено цегляну забутовку, залиту вапняним розчином, для влаштування якої було вертикально підрізано материковий схил. Висота материкової стіни від верхньої її відмітки до забутовки 1,20—1,25 м. На глибині 2,97 м знайдено рештки мурованої стіни з червоної цегли, розміри якої 26,0 × 13,0 × 6,0—6,5 см. Цегла датується другою половиною — кінцем ХІХ ст., що узгоджується з датою зведення каплиці, вказаною Г. Милорадовичем. У ході подальших досліджень з'ясовано, що це залишки підпірної стіни, якою був укріплений та оформлений вхід до печери.

Стіна має форму трапеції і складається з трьох частин. Вони складені з червоної цегли порядковим муруванням за схемою «ложок—тичок», з лицьового боку вкриті цементним тиньком завтовшки 0,5—1,0 см і побілені. Центральна (східна) частина стіни завдовжки 2,75 м, північна та південна частини простежені на довжину 3,7 м та 3,9 м відповідно. Південна стіна майже повністю зруйнована, а північна збереглася на висоту 1,05 м. Східна стіна вціліла на висоту 0,65 м, і в ній, власне, і влаштований вхід до печери (рис.). Вхідний отвір розташований впритул до південної стіни. Він має вигляд галереї з напівсферичним склепінням завширшки 0,9 м, висота 1,9 м. Стіни та склепіння обкладені цеглою та потиньковані так само, як і підпірні стіни. На вході влаштовано цементний поріг, підлога також вкрита цементом. Із внутрішнього боку біля порога покладено чавунну плиту. Вхідна галерея була

Рис. Любеч. Залишки підпірної стіни та вхід до печери Преп. Антонія

заповнена битою цеглою, фрагментами тиньку та ґрунтом. Вона має довжину вглиб схилу 2,95 м і далі входить до підземного приміщення (каплиці?), яке на початку має ширину 1,5 м. Склепіння цього приміщення зруйноване, само воно заповнене битою цеглою та чорним ґрунтом, який потрапив сюди з поверхні. Оскільки відстань до поверхні досить незначна (1,5 м), можна зробити припущення, що приміщення будували відкритим способом, з поверхні.

У розвалі цегли, який заповнював увесь розкоп, знайдено лише декілька залізних кованих цвяхів та кілька дрібних фрагментів посуду XIX ст. Материк зафіксовано на глибині

4,0 м від репера (північно-східний кут розкопу). В материк уздовж підпірних стін є ровики, заповнені чорним супіском. Ширина їх 0,4 м, глибина 0,30—0,58 м. У заповненні ровиків знайдено значну кількість уламків димленого посуду кінця XVII—XVIII ст. та світлоглиняні горщики для квітів кінця XIX — початку XX ст. Розташування горщиків співпадає із зображенням квітів біля входу до печери на фото початку XX ст.

Також проведено археологічну розвідку в районі р. Гончарівка та опитування місцевих мешканців. Вдалося локалізувати місце, де в Любечі на початку XX ст. було виявлено давньоруську печеру.

